

"Hasta olduğun için değil, hayatta olduğun için öleceksin."
Lucius Seneca

II
Ölüm
zelli
rekl
zam
bıra
me
ya
ru
cü
öl
o
n
l

-83-

I
Bize böylesine yakın olan ölüm üzerinde neredeyse hiç düşünmüyoruz. Ölüm her an birisinin ve herkesin başına gelebilir. Mutlaka gelmek zorunda. Ölüm mutlaka olacaktır ve her geçen saniye bizi ona daha çok yaklaştırmaktadır.

Yaşam konusundaki en büyük yadsınamız, ölümü yadsınamızdır. Ölümlü olduğumuzu, öleceğimizi hemen hiç düşünmeyerek kendimizi zihni bir deli gömleği içine sokuyoruz. Yaşadığımız, deneyimde bulunduğumuz, kokladığımız, gördüğümüz, dokunduğumuz her anın bir daha gelmeceğini hissettiğimiz anlar o kadar ender ki. Yaşamı böylesine özel, böylesine benzersiz kılan şey, her şeyin yalnızca bir kez olması. Bunu algılamak, ölümün bilincine varmakla mümkün olabilir. Ancak. Ölümün bilincinde olmayan bir insan, yaşadığının bi-

II

Ölüm sürecinin farkında olmak, yaşamın uçup giden güzelliğini algılamak demektir. Bu, aynı zamanda, güzelliğin sürekliliğinin farkına varmak demektir çünkü, uçup giden şey, zaman ya da güzellik değil, bireyin kendisidir. Ölümü dışarıda bırakan herhangi bir düşünce ya da eylem, yaşamı mülk edinme uğraşına götürür insanı. Pek çok ilişki, bu olanaksızlık, bu yalan, yani yaşamın mülk edinebileceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu olgunun en iyi örneklendirilişi, "ebediyen" sözcüğünün varlığı ve kullanılışı ile mümkün. Zamanı iptal ederek ölümü durdurmak, yalnızca kendi bireysel yaşamımıza karşı olan tamahkârlığımızın bir belirtisi olmakla kalmaz, aynı zamanda yeryüzünde ne var ne yoksa hepsini birden sahiplenmek çabasını da gösterir. Bizi konuşmaya, sevişmeye, fotoğrafla çekmeye, başarılı olmaya, sanat eserleri yaratmaya, altruist olmaya, sadistçe davranmaya, başkalarını sevmeye ya da onlardan nefret etmeye zorlayan bir içgüdü ya da zorunluluk yoktur. Bunları yapıp yapmayacağımız ya da nasıl yapacağımız tamamıyla bize kalmış bir şeydir. İnsan bunların hiçbirini yapmadan da yaşamın güzelliğinin ve harikuladeliğinin farkına varabileceği gibi, bunların hepsini yaptığı halde o güzelliklerin farkına varmayabilir. "Yaşamın amacı" denilen şeye ilişkin tüm misyonlar, insanın kendinden kaynaklanır. Yaşama ilişkin tüm açıklamalar, bizzat kişinin tanımladığı bir hedef, anlam ve amaç bulma çabasından ibarettir. Yaşamın amacı, ölünceye kadar yaşamdır. Bu konuda evrensel teoriler kurmaya çalışmak bizi totalitarizme götürür. Bu teorilerin yanlışlığı her seferinde yeniden kanıtlanacaktır.

III

Sanayi devriminden bu yana yaşam anlayışımızın da bütünlüğünü yitirmesi yaşam konusunda uzmanlaşmaya gidilmesi ile birlikte, ölümle ilgili her şey bir kenara itilmiş, marjinalleştirilmiştir. Komşularımız, bakkalımız, öğretmenimiz gibi

onlara,
Giyim
siler v
tarzı y
yoksu
ler gi
marju

IV
Ölün
yaşa
çimo
mey
Ces
ratt
ças
tar
bi
lis
gi
d
il
h

Teknoloji, edebiyat, psikolojik araştırmalar ve yasal uygulamalar alanında bir dizi gelişme sonucu çocuğun rolü öylesine parlak bir rampa ışığına çıkarıldı ki, çocuk birçok bakımdan türümüzün en önemli kişisi haline geldi. Yaşlılar çeşitli yerlere kapatılırken, bebekler şimdi hemen her yere birlikte götürülüyor. Toplumun ve insan türünün çocuklara gösterdiği anlayış, katılma ve iletişim ruhu, yaşlılar için söz konusu değil;

onlara, katlanılması gereken birer yük olarak bakılıyor giderek. Giyim örneğine dönecek olursak, şimdi çocuklar için özel giysiler ve modalar olduğu halde, yaşlılar için artık özel bir giyim tarzı yok. Geçen yüzyıldaki kendine özgü giyim tarzlarından yoksun bırakılmış oldukları gibi, şimdi genç görünmeye, gençler gibi giyinmeye özendiriliyorlar. Yaşlanma, yaşlılık ve ölüm marjinalleştiriliyor, bertaraf ediliyor.

IV

Ölümü unutmama sürecinde hareket serbestimizi yitiriyoruz. Hep yaşayacakmışız gibi yaşayarak miskinleşiyor, yaşama aktif biçimde katılmayı beceremiyoruz. Eyleme geçmeyi, hareket etmeyi, keşfetmeyi, soru sormayı ve bulmayı beceremiyoruz. Cesur olmayı beceremiyoruz. Ölümü unutmakla, kendi yarattığımız standartlaştırılmış tekdüze bir varoluş biçiminin parçası oluyoruz. Bu standartlaştırılmış tekdüzelik bir kez yaşama tarzı haline gelince, sadece onu korumaya çalışmakla kalmıyor, bireyleri de bu tarzı değiştirme çabalarından vazgeçirmeye çalışıyoruz. Vagonun raydan çıkmaması gerek. Görünürde hiç değişmeyen bir varoluş biçimine ayak uydurmak bize bir güvence duygusu veriyor. Bu, nevrotik denilen insanın güvenlik ihtiyacı ile büyük bir benzerlik gösteriyor: Böyle bir "hastanın" herhangi bir anksiyete duymaması için her şeyin yerli yerinde olması gerekir. Bir tür olarak biz de aynı şekilde ölümü unutarak korkularımızdan kurtulmaya çabalıyoruz.

Ölüm insan için en büyük bilinmeyen olmuştur. Aynı zamanda en büyük korku kaynağı da. Bilinmeyen korkusunu azaltmanın en temel yollarından biri, ölümden sonraki yaşamı tartışan ve açıklayan din olmuştur. Bilinen şeyden korkulmaz. Cehennem ve ceza kavramlarını içeren dinlerde ve inanç sistemlerinde bile, 'insanı cennete, cennet bahçelerine götürecek eylemler sayesinde bütün bunlardan kaçınmak mümkündür.

Toplumun laikleşmesi ve bunu izleyen ateizm de ölüm unutkanlığını güçlendirici etkide bulunmuşlardır. Bilinmeyeni bilinir kılmakla, korkuyu azaltırız. Birçokları için mükemmel yaşam, her şeyin önceden kestirilebildiği bir toplumdur. Bilimin kesin arayışı da işte tam bu amaca, önceden kestirme ve bilme

amlacına yöneliktir. Günlük yaşantılarımızı denetlemek suretiyle bize ya cennetsi ya da sağlıklı bir gelecek önceden haber veriliyor. Ölüm unutkanlığı bizi rahat ve güvenli bir ruh haline götürüyor. Günlük eğlence, zevkler ve sorunlarla kendimizi meşgul etmemiz yeterli. Her zaman bir sorun, bir başkasının terini alacağı için de hiçbir sorun birey üzerinde varoluşsal bir etki yapacak kadar derin olamaz. Ölüm unutkanlığı insanı varoluşa ilişkin hiçbir korku duymama gibi bir ruh haline yönettir.

V
Hazreti Adem elmayı ısırınca, cennetteki mutlu ve güvenli yerini yitiriverdi. Ayrıca, ölüm korkusu taşıyan bir ölümlüye de dönüştü. Oysa, insanları sonunda özgür kılan, ölümün varlığıdır; ölümün herhangi bir anda gelebileceği bilincidir. Hiç kimse ölümü yönetemez, onu önceden kestiremez ve denetleyemez. Doğum kontrolü var. Ama ölüm kontrolü yok.

Özgürlüğü herkes över ve yüceltir. Ancak, özgür olmanın ne denli zor olduğundan ya da içimizden özellikle de kendilerini özgür sayanlardan ne kadar az kişinin özgür olduğundan bahsedenden pek az kişi vardır. Özgürlük, son tahlilde, korku ile birlikte yaşama yeteneği, korkuyu göğüsleme, korkuyla yüz yüze gelme cesaretidir. Bize korkudan arınmış bir toplum ve yaşam güvencesi verenler, özgürlüğümüzü de elimizden almaktadırlar. Korkudan arınma karşılığında özgürlüğümüzü sunduklarımız, yeni birer baskı kaynağı haline gelirler.

Güvenlik ve kölelik nasıl el ele giderse, korku ve özgürlük de öyle el ele giderler. Korku, insan yaradılışının bir parçasıdır. Bizi uyutmalarına, uyuşturmalarına ve aldatmalarına izin versek bile, korkunun kökü kazınmaz. Korkmayan insan, yüzü kızarmayan bir insan gibidir. Yüzü kızarmayan insanın etik duygusu yok demektir. Korkmayan insanın temel bir yaşam ve ölüm duygusu yoktur. Ölümü unutmak, korkuyu unutmak için girişilmiş boşuna bir çabadır. İnsanın ölümlü olduğu gerçeğinin toptan yadsınması anlamına gelir.

VI

Yaşamın karşıtı ölüm değildir. Ölümün karşıtı doğumdur. Doğum ve ölüm, yaşam diye nitelendirdiğimiz sürecin birer parçasıdır. Ölüm de doğum kadar bir parçasıdır yaşamın. "İşte hayat," deriz birisi öldüğünde. "Haydi hayata," deriz bir doğum olduğunda. Doğumu ya da ölümü yadsımak, yaşamı yadsımakla eşdeğerdedir. Ölümü yadsımakla, ölüme karşı isyan etmekle, ölümsüzlük peşinde koşmakla, yaşamı yadsımış oluruz. Dolayısıyla, örneğin Freud'un dediği gibi insanda iki içgüdü olduğunu, bunlardan birinin yaşama, ötekinin de ölme içgüdü olduğunu söylemek, saçmadır. Yaşamı açıklamak için böyle bir Manihaizm'e ihtiyacımız yok. Yaşam ve ölüm, iyilik ve kötülük güçlerinin varlığını açıklamaya çalışırken böyle bir ikiciliğe başvurmak gereksiz. Ölüm de doğum da yaşamın kapsamı içindedir. Böyle bir ikiliği yaratan yalnızca bizim algılayışımız, yalnızca bizim korkumuzdur.

Yaşamın ölüme karşı savaşı diye bir şey yoktur. Yaşam, doğum ve ölümdür. Böyle bir savaş olmuş olsaydı, bunda pek başarılı olduğumuz söylenemez doğrusu. Ne var ki şairler, doktorlar, politikacılar ve ulemâ bunun üzerinde konuşup duruyorlar. Hepimiz ölümden korkarız ve kafamızda buna karşı verdiğimiz savaş sonunda belki Florida'da Poncé de Léon'un gençlik pınarını bularak kazanacağımızı umarız. Türlü olarak en totaliter eylemimiz, ölümü unutmaktır. Sonsuza dek yaşayacakmışız gibi davrandığımızdan, dünya sonsuza dek varolacakmış gibi davrandığımızdan, herbirimizin içinde varolan doğum ve ölüm sürecine ilişkin açık seçik bir bilince sahip olmadığımızdan, gösterinin sonsuza dek süreceğini düşündüğümüzden özgür olmayı beceremiyoruz. Özgürlük uğruna girişilecek herhangi bir çabayı, herhangi bir özgürlük durumunu, derhal ölüm duygusu izler. Özgürlük, istediğimiz herhangi bir şeyi, her şeyi düşlemek ve yapmak demektir. Sorulmamış bir şeyi sormak, şimdiye kadar cesaret edilmemiş bir şeyi yapmaya cesaret etmek, bilinmeyen peşinde koşmaktır. Bilinmeyen peşinde koşmak tehlikelidir. Tehlike, son noktasında ölüm demektir. Bu, aynı zamanda korku ile birlikte yaşamak, korkmak ama yine de yoluna devam etmek demektir.

İnsan korkuya yenildiği zaman, eyleme geçmekten ve ufkunun peşinde koşmaktan korktuğu zaman, özgürlüğünü yitirir. Korkmak, normaldir. Ama korkuya boyun eğmek, düşünmekten ve soru sormaktan vazgeçmeyi gerektirmez. Ölümün ya da tehlikenin bize hatırlatılması, özgürlüğümüzün bize hatırlatılması demektir. Özgürlüğü kullandığımızı, özgür olma eylemine girişmiş olduğumuzu bilmemiz demektir. Bunun dışındaki herhangi bir duygu, sahte bir güven duygusudur.

Yirminci yüzyılın moda yaşam güvencesi, otomobillerdeki emniyet kemerlerinde, sigara içmemekte, kolestrolsüz yemeklerde ve genel olarak "sağlıklı yaşam" anlayışında göze çarpıyor. Ölümü yadsımanın ölümsüzlüğe öykünmenin en acizane arayışları türümüzün yok olup olmama ikilemiyle aynı anda gündeme geliyor. Yirminci yüzyılda ölümü yadsıyarak, ölümü gülünç ve çaresiz çabalarla ertelemeye çalışarak hayata körleşiyoruz.

Kış 1984, Viyana
Güz 1989, Kea

Gündüz Vassaf
"Cehennime Öykü"